

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA YEREL HALKIN İNANÇ TURİZMİNE BAKIŞ AÇISI: VAN İLİ ÖRNEĞİ*

LOCAL COMMUNITIES WITHIN THE SCOPE OF SUSTAINABLE TOURISM PERSPECTIVE ON FAITH TOURISM: VAN PROVINCE EXAMPLE

Adem IŞIK

Bilim Uzmanı,
isik.adem@outlook.com

Songül DÜZ ÖZER

Doçent Doktor, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
songulduz@yyu.edu.tr

Geliş Tarihi: 23.05.2025 *Kabul Tarihi:* 28.12.2025

Özet: Van ili, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle dikkat çeken bir destinasyon olması nedeniyle inanç turizmi potansiyeline sahip bir bölgedir. Bu araştırmanın amacı, Van ilinin sürdürülebilir turizm kapsamında yerel halkın inanç turizmine bakış açısını değerlendirmektir. Bu kapsamda 2024 yılı Mayıs ve Haziran ayları arasında yerel halktan 401 adet geçerli ankettoplanmıştır. Alınan yanıtlar SPSS 27 istatistik programında analiz edilmiş olup; araştırmada kullanılan ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğine bakılmış ve devamında farklılık analizleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda sürdürülebilir turizm kapsamında yerel halkın inanç turizmine bakış açısının olumlu olduğu; inanç turizminin tanıtımını, geliştirilmesini ve restorasyon faaliyetlerini desteklediği belirlenmiştir. Ancak “Farklı inançlara ait tarihi yapıların restore edilmesinden endişe duyuyorum” ve “Farklı inançlara ait tarihi eserlerin restorasyonu yabancıların burada hak iddia etmesine yol açar” ifadelerine verilen cevaplardan yola çıkılarak kültürel ve sosyal açıdan az da olsa yerel halkın çekincelerinin olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak yerel halkın endişelerinin dikkate alınması ve yerel kültürle uyumlu bir turizm politikası geliştirilmesi, bu tür faaliyetlerin başarısı için kritik öneme sahip olduğu söylenebilir. Bu faaliyetlere yerel halkı da dâhil edip bilgilendirme ve farkındalık oluşturma adına mevcut yapıların inanç turizmine kazandırılması önerilmektedir. Ayrıca etkili tanıtım faaliyetleri ile inanç turizminin potansiyelinin arttırılacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, İnanç, İnanç Turizmi, Sürdürülebilir Turizm

* Bu araştırma “902167 Nolu; Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Yerel Halkın İnanç Turizmine Bakış Açısı: Van İli Örneği” isimli tezden üretilmiştir.

Abstract: Van, with its rich historical and cultural heritage, possesses significant potential for faith tourism. The aim of this study is to evaluate the perspectives of the local community in Van on faith tourism within the scope of sustainable tourism. In this context, a total of 401 valid questionnaires were collected from local residents between May and June 2024. The responses were analyzed using the SPSS 27 statistical program; the validity and reliability of the scale employed in the study were examined, followed by various difference analyses. The findings revealed that the local community holds a positive view of faith tourism within the framework of sustainable tourism and supports the promotion, development, and restoration activities associated with it. However, the responses to the statements “I am concerned about the restoration of historical structures belonging to different faiths” and “The restoration of historical artifacts belonging to different faiths may lead foreigners to claim rights here” indicate that the local community has certain cultural and social reservations, albeit to a limited extent. Consequently, it can be stated that addressing these concerns and developing tourism policies aligned with local cultural values are critical for the success of such initiatives. It is recommended that existing religious heritage sites be integrated into faith tourism by involving the local community and enhancing their awareness and understanding. Moreover, effective promotional activities are expected to further increase the potential of faith tourism in the region.

Keywords:Sustainability, Faith, Faith Tourism, SustainableTourism

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Turizm endüstrisi, dünyada hızla büyüyen ekonomiler arasında yer almaktadır. Bu büyüme ile birlikte turizm endüstrisinin yerel kültürlerin ve geleneklerin tanıtılması, alt yapının gelişmesi, kültürel alış-verişin teşvik edilmesi, doğal ve kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğine katkı sağlanması gibibirçok olumlu etkisinden söz etmek mümkündür. Ancak bu olumlu etkilerin yanında doğru bir turizm planlaması yapılmadığı durumlarda ise; çevre kirliliğinin oluşması, doğal kaynakların tükenmesi, sosyo-kültürel dengelerin olumsuz etkilenmesi, fiyatların artması gibi turizmin olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Tam da bu noktada olumsuz etkilerin minimize edilmesi adına sürdürülebilir turizm yaklaşımı devreye girmektedir. Sürdürülebilir turizm ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Buna göre sürdürülebilir turizm, turizm ile bağlantılı kaynakları bitirmeden, kirlilemeden ve zarar vermeden yarının bireylerinin de faydalanmasına imkân verecek biçimde planlama yapılmasıdır (Emekli, 2004: 416). Tanımda da belirtildiği üzere elimizdeki doğal ve kültürel zenginliklere zarar vermeden, muhafaza ederek günümüz bireylerinin ihtiyaçlarını karşılamının aynı zamanda da yarının bireylerinin de bu zenginliklerden faydalanmasını sağlamanın sürdürülebilir turizm yaklaşımı ile mümkün olacağı düşünülmektedir (Eser, 2011:1).

Sürdürülebilir turizm kapsamında inanç turizmi ile ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde literatürde konu ile ilgili doğrudan yapılmış yeterli çalışmaya rastlanmamıştır. Ödemiş (2023) Bolu'nun sürdürülebilir turizm gelişim düzeyinin yerel halkın tutumlarını ele alan araştırmasında, yerel halkının demografik özelliklerine (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, meslek ve gelir) göre sürdürülebilir turizm gelişimi tutum ölçeğinin (SUS-TAS'ın) boyutlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal maliyetler, ekonomik faydalar, toplumsal katılım vuzun vadeli planlama boyutlarının katılımcıların demografik özelliklerinde farklılıkların olduğu ortaya konulmuştur. Bilgiçlive Ertürk (2022) ise çalışmalarında, Karasu'da sürdürülebilir turizm kapsamında ekoturizmin çevre üzerindeki etkileri eleştirel bir bakış açısı ile ele almışlardır. Araştırmada Karasu'da ekoturizm faaliyetlerinin çevreye zarar vermeden yapılması için öneriler geliştirilmiştir. Sonuç olarak Karasu'da ekoturizm faaliyetlerinin yeteri kadar ekonomiye katkı sağlamadığını, doğal kaynaklar üzerinde diğer turizm türleri

gibi olumsuz etkilerinin olduğu saptanmıştır.Çakır ve Demirci'nin (2021) çalışmalarında, İnebolu'nun turizm ile ilgili sorun ve potansiyelini tartışmak, sürdürülebilir turizm kapsamında İnebolu'nun nasıl korunacağı ve yeniden verimli hale getirileceğine yönelik öneriler sunulmuştur. Çalışmada, İnebolu'nun alternatif turizm çeşitleri açısından zengin bir potansiyeli olduğu fakat altyapı bakımından yetersiz olduğu, genel anlamda tarihi yapıların özgünlüğünü koruduğu ve günümüze kadar ayakta kaldığı belirtilmiştir. İnebolu ilçesinin turizm potansiyeli etkili ve sürdürülebilir bir planlama ile geleneksel mimarinin özgün yapısı korunarak yapıların kullanılabilmesi belirtilmiştir. Cizrelioğulları, Altun, Altıntaş, (2020) çalışmalarında, inanç turizminin kavramsal önemine değinmişlerdir ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yaşayan yerel halkın bakış açılarını ölçmüşlerdir. Çalışmanın sonucu olarak yerel halkın inanç turizmine karşı bakış açılarının olumlu olduğunu, inanç turizmini desteklediklerini ve dini yapıların inanç turizmi açısından kıymetli olduğunu belirtmişlerdir. Koçoğlu, Bakkaloğlu ve Acar (2019) çalışmalarında, Kastamonu'da yaşayan yerel halkın inanç turizmine bakış açılarını değerlendirmişlerdir ve bu değerlendirme sonucunda yerel halkın belirlenen bakış açılarını demografik özelliklerine göre farklılaşma durumlarını incelemişlerdir. Araştırmanın sonucu olarak yerel halkın inanç turizmine olumlu baktıkları tespit edilmiştir. Yerel halkın inanç turizmi için ziyaret gerçekleştiren turistlere bakış açısının diğer boyutlara göre daha olumlu olduğu belirtilmiştir. Demografik özelliklerinden sadece meslek grubunda farklılık oluşmadığı saptanmıştır. Çavuş ve Zere (2019) ait çalışmada ise, Giresun'daki yerel halkın genel olarak inanç turizmine, ili ziyaret eden turistlere ve Giresun'un inanç turizmine yönelik fikirlerini ölçmek ve katılımcıların demografik özellikleri açısından inanç turizmine karşı bakış açıları ile anlamlı fark olup olmadığı ele alınmıştır. Araştırmanın sonucunda, yerel halkın ziyaretçilere yönelik tutumlarının olumlu olduğu, ildeki dini yapıların korunduğu, inanç turizminin ilin turizmine olumlu katkı sağlayacağı belirtilmiştir.

Genel olarak, destinasyonların sahip oldukları doğal, kültürel ve özellikle dini mirasın korunarak turizme kazandırılmasının, ancak yerel halkın sürece aktif katılımı, doğru planlama, etkili yönetim ve sürdürülebilirlik ilkelerinin kararlılıkla uygulanması ile mümkün olduğu söylenebilir. Dolayısıyla sürdürülebilir turizmin uzun vadeli başarısı, hem ekonomik faydaları artıracak hem de sosyo-kültürel dengeleri koruyacak politikaların yerel halkın beklenti ve hassasiyetleriyle uyumlu biçimde geliştirilmesine bağlıdır.

Araştırmada, yerel halkın inanç turizmine yönelik bakış açılarının demografik değişkenlere göre farklılaşma durumlarını belirlemek üzere, ilgili literatür doğrultusunda aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

- **H1:** Katılımcıların cinsiyetleri ile inanç turizmine yönelik genel tutumu arasında anlamlı fark vardır.
- **H2:** Katılımcıların yaşları ile inanç turizmine yönelik genel tutumu arasında anlamlı fark vardır.
- **H3:** Katılımcıların medeni durumları ile inanç turizmine yönelik genel tutumu arasında anlamlı fark vardır.
- **H4:** Katılımcıların eğitim durumu ile inanç turizmine yönelik genel tutumu arasında anlamlı fark vardır.
- **H5:** Katılımcıların mesleği ile inanç turizmine yönelik genel tutumu arasında anlamlı fark vardır.

YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı Van ilinde sürdürülebilir turizm kapsamında yerel halkın inanç turizmine bakış açısını ölçmektir. Araştırmanın evrenini Van ilinde yaşayan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem türü olarak basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede örneklemin belirlenmesinde 2023 yılında Van ilinde yaşayan nüfus baz alınarak nüfusu temsili için yeterli olan örneklem büyüklüğü Sekaran'a (2000: 95) göre 384 olup 410 anket toplanmıştır. Toplanan anketlerin 9 tanesi eksik doldurulduğundan 401 geçerli anket analizlere tabi tutulmuştur.

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış olup, veri toplama tekniği olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda ilgili literatür taranmış olup, yerel halkın inanç turizmine bakış açısını ölçmek için Şahiner' in (2012) geliştirmiş olduğu ölçekten yararlanılmıştır. Bu doğrultuda oluşturulan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 9 sorudan oluşan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin sorular yer almıştır. İkinci bölümde ise sürdürülebilir turizm kapsamında yerel halkın inanç turizmine bakış açısını değerlendirmeye yönelik 21 ifade yer almıştır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 27 istatistik programından yararlanılarak analiz edilmiştir. Bu ifadelerin güvenilirlik ve geçerlilik analizleri, çarpıklık ve basıklık değerleri ölçülmüş ve farklılık analizi olan, t- testi ve ANOVA testleri yapılmıştır.

BULGULAR

Aşağıda katılımcıların demografik özelliklerine yönelik tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır.

Tablo 1. Demografik Özellikler

	(n)	(%)		(n)	(%)
Cinsiyet			Meslek		
Erkek	205	51,1%	Öğrenci	65	16,2%
Kadın	196	48,9%	Emekli	11	2,7%
Yaş			Esnaf	21	5,2%
18-24	86	21,4%	Ev Hanımı	35	8,7%
25-34	168	41,9%	Memur	138	34,4%
35-44	94	23,4%	İşsiz	16	4,0%
45-54	40	10,0%	Diğer (Özel sektör ücretli)	115	28,7%
55 ve üzeri	13	3,2%	Ailenizin Aylık Toplam Geliri		
Medeni Durum			17.000 TL ve altı	69	17,2%
Evlü	196	48,9%	17.001-27000	97	24,2%
Bekar	205	51,1%	27.001-37000	71	17,7%
Eğitim Düzeyi			37.001-47.000	78	19,5%
Okula Gitmemiş (okur yazar)	5	1,2%	47.001 TL ve üstü	86	21,4%
İlkokul	12	3,0%	Daha Önce Turistik Amaçlı Gezi Yaptınız mı? (Türkiye ya da Yurtdışı)		
Ortaokul	13	3,2%	Evet	278	69,3%
Lise	90	22,4%	Hayır	123	30,7%
Üniversite	246	61,3%	Yukarıdaki sorunun cevabı evet ise) Bu gezilerde bölgenin inanç turizmi ile ilgili eserlerini ziyaret ettiniz mi?		
Y.Lisans/Doktora	35	8,7%	Evet	241	86,7%
			Hayır	37	13,3%
			Ne Kadar Süredir Van'da Yaşıyorsunuz?		
			Vanlıyım	236	58,9%
			1-5 Yıldır Van'da Yaşıyorum	81	20,2%
			6-10 Yıldır Van'da Yaşıyorum	22	5,5%
			10 Yıldan Fazla Zamandır Van'da Yaşıyorum	62	15,5%

Tablo 1değerlendirildiğinde, katılımcıların %51,1'inin erkek, %48,9'unun ise kadın olduğunu görülmektedir. Katılımcıların yaşlarına bakıldığında ise, 18-24 yaş aralığında %21,4, 25-34 yaş aralığında %41,9, 35-44 yaş aralığında %23,4, 45-54 yaş aralığında %10,0 ve 55 yaş ve üzeri grupta %3,2 oranında bir dağılım görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %48,9'u evli, %51,1'i ise bekârdır. Eğitim düzeyi dağılımında, katılımcıların %61,3'ünün üniversite mezunu olduğu, %22,4'ünün lise mezunu olduğu ve %8,7'sinin yüksek lisans veya doktora derecesine sahip olduğu görülmektedir. Meslek dağılımında, en yüksek oranla %34,4'lük bir paya sahip olan memurlar, ardından %28,7 oranında özel sektör çalışanları ve %16,2 oranında öğrenciler gelmektedir. Aylık gelir dağılımı, katılımcıların %24,2'sinin 17.001-27.000 TL arasında bir gelire sahip olduğunu, %21,4'ünün ise 47.001 TL ve üzeri bir gelire sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %69,3'ü turistik amaçlı gezi yaptığını ve bu gezilerin %86,7'sinde inanç turizmi ile ilgili eserleri ziyaret ettiğini belirtmiştir. Katılımcıların %58,9'u Vanlı olduklarını, %20,2'si ise 1-5 yıldır Van'da yaşadığını belirtmiştir.

Araştırmada Cronbach Alpha güvenilirlik analizi kullanılmıştır. Cronbach Alfa Katsayısının yüksek derecede güvenilir olduğu görülmektedir ve boyutlara ait katsayılar tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Güvenilirlik Analizi

Cronbach Alfa Katsayısı	Standartlaştırılmış Maddeler Cronbach Alfa Katsayısı	İfade/Faktör Sayısı
0,883	0,891	21
Faktör Analizi Sonrası Düşünce, Etki ve Bilgi Boyutlarının Güvenilirlik Sonuçları		
Düşünce	Etki	Bilgi
0.91	0.74	0.60

Keşfedici (Açıklayıcı) Faktör Analizi

Araştırmada kullanılan ölçekteki ifadelerinin geçerliliği ve güvenilirliğini sağlamak adına keşfedici faktör analizi yapılmıştır. Daha önce literatürde net olarak tanımlanmamış ölçekler için faktör analizi yapıldığında keşfedici faktör analizi önerilmektedir. Öte yandan daha önce geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış ölçekler için doğrulayıcı faktör analizi daha anlamlı bulunmaktadır (Suhr, D. D., 2006'dan aktaran Yaşlıoğlu, 2017: 75). Bu kapsamda araştırmaya konu olan ifadeler her ne kadar daha önceki çalışmalardan alınsa da önceki çalışmalarda kullanılan bu ölçeğin üzerinden çok zaman geçmesi ve araştırmanın farklı evrenlerde uygulanmasından dolayı bu ölçekteki ifadeler serbest bırakılarak keşfedici faktör analizi kullanılmıştır. Keşfedici faktör analizinin genel olarak şu ön kabulleri bulunmaktadır; yeterli büyüklükteki örneklem, değişkenlerin sürekli olması, değişkenler arasında doğrusal ilişkinin olması, verilerin normal dağılması, değişkenler arasında anlamlı ve yeterli bir ilişkinin olması, değişkenler arasında çoklu bağlantı olmaması, verilerin eksik olmaması, faktör sayısının doğru seçilmesidir (Şencan, 2005: 182-185).

Örneklem büyüklüğünün ölçekte yer alan değişken sayısının en az 5-10 katı kadar olması önerilmektedir (Büyüköztürk, 2018: 112). Bu araştırmada 21 değişken bulunmakta olup toplamda 401 adet anket ile araştırma yapıldığından örneklem büyüklüğü ön kabulü sağlanmıştır. Normal dağılım için çarpıklık basıklık değerleri -3 ile +3 değerleri arasında olduğundan normal dağıldığı kabul edilmiştir. KMO testi 0,5'in üzerinde olduğundan değişkenler arasında yeterli korelasyon olduğu anlamına gelmektedir söz konusu testin sonucu 0,913 olduğu görülmektedir. Bartlett küresellik testi ise bu değişkenler arasındaki korelasyonun anlamlı olup olmadığını test eder. Söz konusu testin p değeri 0,05'den küçük olduğundan değişkenler arasındaki korelasyonun anlamlı olduğu söylenebilir.

Dolayısıyla keşfedici faktör analizi için ön kabuller sağlandığından, analiz gerçekleştirilerek sonuçlar Tablo 3’ de belirtilmiştir.

Tablo 3. Keşfedici Faktör Analizi

	Düşünce	Etki	Bilgi	Güv n.	Eig. V.
13- Eski dönemlere ait eserler hepimizin ortak mirasıdır.	0,803			0.91	7.24
11- Dünya barışının sağlanmasında ve ülkelerin birbirleriyle yakınlaşmalarında turistik hareketliliğin etkisi olduğunu düşünüyorum.	0,801				
10- Akdamar Kilisesi ve Van İlinde de bulunan buna benzer tarihi yapıların restorasyonun yapılarak turizme kazandırılmasını olumlu buluyorum.	0,788				
9- Sürdürülebilir turizm kapsamında inanç turizmi varlıklarının halka daha iyi tanıtılması amacıyla programlar düzenlenmelidir.	0,753				
12- Van’daki inanç turizminin dinler arası diyaloga katkısı olacağını düşünüyorum.	0,734				
15- İnanç turizmi, Van’ın inanç kültürünün gelişmesine katkı sağlayacaktır.	0,733				
16- Hüsrev Paşa Külliyesi, Hoşap Kalesi, İkiz Kümbetler ve Van ilinde bulunan diğer tarihi yapılar şehrin Sürdürülebilir turizm kapsamında inanç turizmi açısından önemlidir.	0,727				
8- Sürdürülebilir turizm kapsamında inanç turizm bilincini oluşturmak için Van halkının konu ile ilgili bilgilendirilmesine önem verilmelidir.	0,718				
14- Yabancı ülke makamlarının (Papalık, UNESCO ve benzeri) Van’daki tarihi kalıntıların Sürdürülebilir turizm kapsamında restorasyonuna katkı yapmasını memnuniyetle karşılarım.	0,70				
21- Van’ın Sürdürülebilir turizm kapsamında İnaç turizmi ile ilgili tanıtım amaçlı programlar düzenlenirse katılmak isterim.	0,565				
19- Van’da coğrafi konum ve iklim, sürdürülebilir turizm kapsamında inanç turizmi için önemlidir.	0,552				
7- Van’daki inanç turizm merkezleri Türkiye’de ve dünya da yeterince tanınmamaktadır.	0,508			0.74	2.32
3- İnanç turizmi geliştikçe, Van halkının davranışı değişecektir.		0,709			
6- İnanç turizmi, şehirdeki eğlence kültürünün değişmesine neden olacaktır.		0,675			
5- İnanç turizmi, geliştikçe Van halkının diğer inançlara ilgisini arttıracaktır.		0,663			
1- Van’da inanç turizmi yöre halkının gelen turistlerin kültürel özelliklerinden etkilenmesine sebep olacaktır.		0,63			
4- İnanç turizmi adı altında misyonerlik faaliyeti yapılmaktadır.		0,627		0.60	1.317
20- Van’da en önemli turizm çeşidi sürdürülebilir turizm kapsamında inanç turizmidir.			0,786		
18- Van’da inanç turizmi desteklenmektedir.			0,734		
17- Farklı inançlara ait tarihi eserlerin restorasyonu yabancıların burada hak iddia etmesine yol açar.			0,54		
Çıkarım Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi.					
RotationMethod: Varimax döndürme tekniği, Açıklanan Toplam Varyans: 54.355. KMO Değeri: 0.913; Bartlett’s test: Chi-Square: 3525.772; Sig. 0.000					

Tablo 3değerlendirildiğinde, gerçekleştirilen keşfedici faktör analizi, inanç turizmine ilişkin katılımcıların tutumlarını ve algılarını anlamaya yönelik olarak "Düşünce," "Etki," ve "Bilgi" olmak üzere üç alt boyutta toplandığı görülmektedir. Her bir faktör, katılımcıların inanç turizmine yönelik farklı perspektiflerini yansıtmaktadır. "Düşünce" faktörü, yüksek güvenilirlik ve açıklanan varyans oranı ile inanç turizmi hakkındaki genel tutumları ve değerlendirmeleri temsil ederken, "Etki" faktörü yerel halk üzerindeki sosyal değişimleri, "Bilgi" faktörü ise turizmin farkındalık ve desteklenmesi açısından önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda inanç turizminin çok boyutlu yapısını ve farklı perspektiflerin analiz edilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu faktörlerin

güvenilirlikleri ile açıklanan varyansları da dikkate alındığında, çalışmanın bulguları daha derin bir şekilde anlaşılabilir.

Ayrıca faktör analizi sonuçlarına göre '2- Farklı inançlara ait tarihi yapıların restore edilmesinden endişe duyuyorum' şeklindeki ifade tek başına ayrı bir faktöre yüksek bir faktör yükü ile yüklendiğinden analizden çıkarılmıştır. Alanda kaygı ya da endişe faktörü olarak ele alınan bu madde tek başına yüklendiği için faktör analizinin yapısına uygun olmadığına ve bu nedenle analizden çıkarılmasına karar verilmiştir. Çıkarılan bu ifadeden sonra ortaya çıkan yapı üç faktörlü bir yapı olarak kabul edilmektedir.

Düşünce Faktörü: "Düşünce" faktörü, 0.91'lik yüksek bir güvenilirlik katsayısına (Cronbach's Alpha) ve 7.24'lük öz değerine sahiptir. Bu faktör, çalışmada yer alan toplam varyansın %31,212'sini açıklayarak en güçlü faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu yüksek açıklayıcı güç, katılımcıların inanç turizmi hakkındaki genel düşüncelerinin ve tutumlarının bu faktörde toplandığını göstermektedir. Faktör yükleri açısından "Eski dönemlere ait eserler hepimizin ortak mirasıdır" (0.803) ve "Dünya barışının sağlanmasında ve ülkelerin birbirleriyle yakınlaşmalarında turistik hareketliliğin etkisi olduğunu düşünüyorum" (0.801) ifadeleri en yüksek yüklemeleri göstermektedir. Bu da katılımcıların inanç turizminin tarihi ve kültürel mirasın korunması ve barışın sağlanması üzerindeki etkilerine güçlü bir vurgu yaptığını ortaya koymaktadır.

Etki Faktörü: "Etki" faktörü, 0.74'lük bir güvenilirlik katsayısına ve 2.32'lik bir öz değere sahiptir. Bu faktör, toplam varyansın daha küçük bir kısmını (%13,797) açıklamakla birlikte, katılımcıların inanç turizminin yerel halk üzerindeki sosyal ve kültürel etkilerine odaklanmaktadır. "İnanç turizmi geliştikçe, Van halkının davranışı değişecektir" (0.709) ve "İnanç turizmi, şehirdeki eğlence kültürünün değişmesine neden olacaktır" (0.675) gibi ifadeler, bu faktörde önemli yüklemeler göstermektedir. Bu durum, katılımcıların inanç turizminin sosyal yapıyı nasıl şekillendireceğine dair hem endişe hem de farkındalık taşıdığını göstermektedir.

Bilgi Faktörü: "Bilgi" faktörü, 0.60'lık bir güvenilirlik katsayısına ve 1.317'lik bir öz değere sahiptir. Bu faktör, diğer iki faktöre kıyasla toplam varyansın daha düşük bir kısmını açıklayıcı güce sahip olmasına rağmen (%9,346), inanç turizmine dair farkındalık ve bilgilendirme çabalarına ilişkin önemli ipuçları vermektedir. "Van'da en önemli turizm çeşidi inanç turizmidir" (0.786) ve "Van'da inanç turizmi desteklenmektedir" (0.734) ifadeleri, katılımcıların inanç turizminin yerel halk için ne kadar önemli olduğuna ve bu turizm türünün desteklenmesi gerektiğine inandıklarını göstermektedir.

Farklılık Testleri

Analize konu olan değişkenlerin demografik değişkenler açısından farklılaşp farklılaşmadığını ele alabilmek için iki gruplu değişkenlerde t-testleri ikiden fazla grubu olan değişkenlerde ANOVA testi yapılmaktadır. Bu bağlamda sırasıyla demografik değişkenlere göre farklılık testleri ele alınmaktadır.

Cinsiyete göre katılımcıların inanç turizmi puanlarının nasıl değiştiğini inceleyen sonuçlar Tablo 5'de gösterildiği gibidir.

Tablo 5. Cinsiyete göre İnanç turizmi T-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	Ort.	S.S.	T	P
Düşünce	Erkek	205	3,8854	0,81374	-1,960	0,050
	Kadın	196	4,0289	0,65324		
Etki	Erkek	205	3,1532	0,81153	-0,517	0,605
	Kadın	196	3,1949	0,80267		
Bilgi	Erkek	205	2,8325	0,85535	-2,771	0,006
	Kadın	196	3,068	0,84592		
İTİTDO	Erkek	205	3,5345	0,63333	-2,16	0,031
	Kadın	196	3,6643	0,56651		

Tablo 5’ de katılımcıların düşünce, etki, bilgi ve İTİTDO (İnanç turizmi ile ilgili toplam değişkenlerin ortalamaları) puanlarını cinsiyetlerine göre karşılaştırmaktadır. Katılımcıların erkek ve kadın olarak iki gruba ayrıldığı bu analizde, her iki cinsiyetin de ortalama puanları ile standart sapmaları yer almaktadır. Düşünce boyutunda, erkeklerin ortalama puanı 3,8854 iken, kadınların ortalama puanı 4,0289 olarak belirlenmiştir. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre, t-değeri -1,960 ve p-değeri 0,050 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, kadınların düşünce puanlarının erkeklere göre anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermekte, ancak p-değeri 0,05 eşliğine çok yakın olduğu için bu fark istatistiksel olarak anlamlı kabul edilemeyebilir. Etki boyutuna bakıldığında, erkek katılımcıların ortalama puanı 3,1532, kadınların ortalama puanı ise 3,1949 olarak ölçülmüştür. Burada elde edilen t-değeri -0,517 ve p-değeri 0,605’tir. Bu sonuçlar, cinsiyetler arasında etki boyutunda anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymaktadır. Bilgi boyutunda ise, erkeklerin ortalaması 2,8325, kadınların ortalaması 3,068 olarak belirlenmiştir. Elde edilen t-değeri -2,771 ve p-değeri 0,006’dır. Bu sonuç, kadınların bilgi puanlarının erkeklerden anlamlı bir şekilde yüksek olduğunu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Son olarak, İTİTDO boyutunda erkeklerin ortalaması 3,5345, kadınların ortalaması ise 3,6643’tür. T-değeri -2,16 ve p-değeri 0,031 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, kadın katılımcıların İTİTDO puanlarının erkeklere göre anlamlı şekilde daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Genel olarak tablo, kadın katılımcıların inanç turizmi ile ilgili düşünce, bilgi ve İTİTDO boyutlarında erkeklerden daha yüksek puanlar aldığını göstermektedir. Ancak etki boyutunda cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bu bulgular, inanç turizmi konusundaki cinsiyet farklılıklarını anlamak açısından önemli bir katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla “**H1:** Katılımcıların cinsiyetleri ile inanç turizmine yönelik genel tutumu arasında anlamlı fark vardır” hipotezi desteklenmektedir.

Katılımcıların yaşlarına göre inanç turizmi puanlarının nasıl şekillendiğini gözlemek adına yapılan ANOVA testi sonuçları Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. Yaşa Göre İnanç Turizmi ANOVA Analizi Sonuçları

		Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	P
Düşünce	Gruplararası	2,128	4	0,532	0,966	0,426
	Gruplarıçi	218,231	396	0,551		
	Toplam	220,36	400			
Etki	Gruplararası	1,958	4	0,49	0,751	0,558
	Gruplarıçi	258,202	396	0,652		
	Toplam	260,16	400			
Bilgi	Gruplararası	4,943	4	1,236	1,691	0,151
	Gruplarıçi	289,402	396	0,731		

	Toplam	294,345	400			
İTİTDO	Gruplararası	1,721	4	0,43	1,18	0,319
	Gruplarıçi	144,374	396	0,365		
	Toplam	146,096	400			

Tablo 6’ da, Düşünce, Etki, Bilgi ve İTİTDO değişkenleri için gruplararası ve gruplarıçi analiz sonuçları yer almaktadır. Tüm değişkenlerde p değerlerinin 0,05'ten büyük olması, yaş grupları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Bu sonuçlar, yaşın incelenen değişkenler üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığına işaret etmekte ve gelecekte yaşın etkisini daha derinlemesine araştırmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla “**H2: Katılımcıların yaşları ile inanç turizmine yönelik genel tutumu arasında anlamlı fark vardır**” hipotezi desteklenmemektedir.

Tablo 7’ de katılımcıların medeni durumlarına göre inanç turizm puanlarının nasıl değiştiğini gözlemlemek adına T-testi analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 7. Medeni Duruma Göre İnanç Turizmi T-Testi Sonuçları

	Medeni Durum	N	Ort.	S.S.	T	P
Düşünce	Evli	196	3,9613	0,66722		
	Bekar	205	3,95	0,80907	0,153	0,878
Etki	Evli	196	3,1571	0,79033		
	Bekar	205	3,1893	0,82324	-0,399	0,69
Bilgi	Evli	196	2,9184	0,85076		
	Bekar	205	2,9756	0,86568	-0,668	0,505
İTİTDO	Evli	196	3,5921	0,52068		
	Bekar	205	3,6036	0,67597	-0,191	0,849

Tablo 7 incelendiğinde, tüm değişkenlerde p değerlerinin 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. Bu sonuç, evli ve bekâr katılımcılar arasında tüm boyutlarda anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Genel olarak Tablo 7, medeni durumun inanç turizmi ile ilgili düşünce, etki, bilgi ve İTİTDO boyutları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Hem evli hem de bekâr katılımcılar, inanç turizmi konusundaki algı ve deneyimlerini benzer şekilde değerlendirmiştir. Bu bulgular, medeni durumun inanç turizmi üzerindeki etkisini anlamak için önemli bir perspektif sunmaktadır. Sonuç olarak “**H3: Katılımcıların medeni durumları ile inanç turizmine yönelik genel tutumu arasında anlamlı fark vardır**” hipotezi desteklenmemektedir.

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ANOVA analizi sonuçları Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8. Eğitime Göre İnanç Turizmi ANOVA Analizi Sonuçları

		Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	P	Sonuç
Düşünce	Gruplararası	11,581	5	2,316	4,382	0,001	Üniversite ile Lise arasında
	Gruplarıçi	208,779	395	0,529			
	Toplam	220,36	400				
Etki	Gruplararası	2,438	5	0,488	0,747	0,588	
	Gruplarıçi	257,722	395	0,652			
	Toplam	260,16	400				
Bilgi	Gruplararası	4,651	5	0,93	1,268	0,277	
	Gruplarıçi	289,693	395	0,733			
	Toplam	294,345	400				
İTİTDO	Gruplararası	3,648	5	0,73	2,023	0,074	

	Gruplarıçı	142,448	395	0,361			
	Toplam	146,096	400				

Tablo 8’ de düşünce değişkeni için gruplararası F değeri 4,382 ve p değeri 0,001 olarak belirlenmiş olup, anlamlı fark çıkan durumlarda guruplar arası POST-HOC analizi yapılarak hangi guruplar arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda üniversite ile lise grupları arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Etki değişkeninde ise gruplararası F değeri 0,747 ve p değeri 0,588 bulunmuş, bu da anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymaktadır. Bilgi değişkeninde gruplararası F değeri 1,268 ve p değeri 0,277 olarak saptanmış, dolayısıyla burada da anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir. İTİTDO değişkeni için gruplararası F değeri 2,023 ve p değeri 0,074 olarak bulunmuş, bu değer ise sınırda bir anlamlılık göstermektedir. Genel olarak, yalnızca düşünce değişkeninde eğitim durumu ile ilgili anlamlı bir fark tespit edilmiş, diğer değişkenlerde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Dolayısıyla **“H4: Katılımcıların eğitim durumu ile inanç turizmine yönelik genel tutumu arasında anlamlı fark vardır”** hipotezi desteklenmemiştir.

Katılımcıların mesleklerine göre inanç turizmi puanlarının nasıl şekillendiğini görmek adına ANOVA testi yapılmaktadır. Bu bağlamda ilgili sonuçlar Tablo 9’da gösterilmektedir.

Tablo 9. Mesleğe Göre İnanç Turizmi ANOVA Analiz Sonuçları

		Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	P	Sonuç
Düşünce	Gruplararası	3,632	6	0,605	1,101	0,361	
	Gruplarıçı	216,727	394	0,55			
	Toplam	220,36	400				
Etki	Gruplararası	0,359	6	0,06	0,091	0,997	
	Gruplarıçı	259,801	394	0,659			
	Toplam	260,16	400				
Bilgi	Gruplararası	10,471	6	1,745	2,422	0,026	İşsiz ile memur arasında
	Gruplarıçı	283,874	394	0,72			
	Toplam	294,345	400				
İTİTDO	Gruplararası	0,838	6	0,14	0,379	0,892	
	Gruplarıçı	145,258	394	0,369			
	Toplam	146,096	400				

Tablo 9 incelendiğinde, katılımcıların meslekleri ile inanç turizminin düşünce ve etki boyutları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucu elde edilmiştir. Ancak bilgi boyutunda ise gruplararası F değeri 2,422 ve p değeri 0,026 olarak belirlenmiş; ve yapılan POST-HOC analizi sonucu işsiz ve memur grupları arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. İTİTDO değişkeninde ise gruplararası F değeri 0,379 ve p değeri 0,892 olarak saptanmış, bu da anlamlı bir farklılık bulunmadığını göstermektedir. Genel olarak, yalnızca bilgi değişkeninde meslek durumuna göre anlamlı bir fark tespit edilmiş, diğer değişkenlerde ise anlamlı bir ilişki gözlemlenmemiştir. Bu bulgular, inanç turizminin meslek grupları üzerindeki etkisini anlamak için daha kapsamlı araştırmalar yapılmasını gerektirmektedir. Sonuç olarak **“H5: Katılımcıların mesleği ile inanç turizmine yönelik genel tutumu arasında anlamlı fark vardır”** hipotezi desteklenmemiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada Van ilinde sürdürülebilir turizm kapsamında yerel halkın inanç turizmine yönelik bakış açısı incelenmiş ve inanç temelli kültürel mirasın korunması, tanıtılması ve turizme kazandırılmasına yönelik tutumlar değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, genel olarak yerel halkın inanç turizmine olumlu yaklaştığını, bu tür turizmin hem kültürel mirasın sürdürülebilirliğine katkı sunabileceğini hem de ekonomik anlamda bölgeye fayda sağlayabileceğini düşündüklerini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, bazı katılımcıların özellikle restorasyon süreçleri, yabancı aktörlerin müdahalesi ve kültürel hassasiyetler açısından tedirginlik yaşadıkları da tespit edilmiştir. Bu durum, inanç turizminin yalnızca ekonomik değil, sosyal ve kültürel boyutları da içeren çok yönlü bir olgu olduğunu göstermektedir.

Elde edilen bulgular, literatürdeki diğer çalışmalarla da paralellik göstermektedir. Bayram ve Alkaya'nın (2020) Buldan ilçesinde yürüttükleri araştırmada yerel halkın turizmi kültürlerine tehdit olarak görmedikleri ve ekonomik katkı dolayısıyla turizme olumlu yaklaştıkları belirlenmiştir. Bu bulgu, Van'daki yerel halkın inanç turizmine yönelik olumlu tutumlarıyla örtüşmektedir. Kılıç'ın (2020) Uzungöl'de gerçekleştirdiği çalışma ise sürdürülebilir turizmin gelişimini engelleyen altyapı, planlama ve denetim eksikliklerine dikkat çekmektedir. Benzer şekilde bu araştırmada da inanç turizmine konu olan yapıların tanıtım, koruma ve restorasyon süreçlerinde geliştirilmesi gereken noktalar olduğu görülmüştür. Çelen, Zenger, Bayram ve Altunoz'un (2019) Şanlıurfa'da yerel halkın inanç turizmine ilişkin bilgi düzeyi ve memnuniyetine yönelik bulguları da bu çalışmayı desteklemekte; bilgi, farkındalık ve etkin iletişimin inanç turizmine yönelik olumlu tutumları artırdığını göstermektedir.

Bu kapsamda, Van ilinde inanç turizminin sürdürülebilir biçimde geliştirilebilmesi için yerel halkın karar alma süreçlerine daha etkin katılımının sağlanması, restorasyon ve koruma çalışmalarında şeffaf ve kültürel değerlere duyarlı politikaların uygulanması, tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca altyapı ve ulaşılabilirlik gibi teknik unsurların güçlendirilmesi, ilgili kurumlar arasındaki koordinasyonun artırılması ve yerel halkın ekonomik olarak sürece dahil edilmesi, inanç turizminin bölgesel kalkınmaya katkısını artıracaktır.

Sonuç olarak, Van'ın çok kültürlü yapısı ve sahip olduğu zengin inanç turizmi potansiyeli, sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda planlandığında hem kültürel mirasın korunmasına hem de bölgenin ekonomik ve sosyal gelişimine önemli katkılar sunacaktır. Bu nedenle yerel halkın görüşlerinin dikkate alındığı, bütüncül, katılımcı ve sürdürülebilir bir turizm yönetimi anlayışı, Van'ın inanç turizmi alanında geleceğini şekillendirmede kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca bu araştırma Van ili ile sınırlı kalmıştır. Sonraki çalışmalarda inanç turizmi merkezlerini genelleyecek daha kapsamlı çalışmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Bayram, Ü. ve Alkaya, S. (2020). Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Yerel Halkın Turizme Bakış Açısının Değerlendirilmesi: Buldan Örneği. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 1028-1043.
- Bilgiçli, İ. ve Ertürk, S. (2022). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Karasu'da Ekoturizmin Çevre Etkilerinin İncelenmesi. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5 (8), 1110-1129.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Veri Analizi El Kitabı (24. Baskı)*. Pegem Akademi.
- Cizrelioğulları, M. N. Altun, Ö. Altıntaş, T. (2020). Yerel Halkın Özel İlgi Açısından İnanç Turizmine Bakışı: KKTC Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 1246-1263.

- Çakır, S. ve Demirci, O. S. (2021). Sürdürülebilir Turizm Planlaması Yoluyla İnebolu Kültürel Mirasının Korunmasına Yönelik Bir Araştırma. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 6 (2), 586-606.
- Çavuş, A. Zere. S. (2019). Yerel Halkın İnanç Turizmi Algısı: Giresun İli Örneği. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 143-162.
- Çelen, O. Zenger, E. Bayram, G. E. Altunoz, Ö. (2019). Yerel Halkın Bakış Açısıyla Şanlıurfa'da İnanç Turizmi, *Uluslararası Helal Turizm Kongresi*, 4-6 Nisan 2019, 66-80, Antalya.
- Emekli, G. (2004). Yeni Bin Yılda Sürdürülebilir Turizm 15-16 Nisan 2004 I. *Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 416-432, Balıkesir.
- Eser, S. (2011). *Sürdürülebilir Turizm ve Efes Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Muğla: Muğla Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, M. (2020). *Uzungöl Bölgesinde Sürdürülebilir Turizm Gelişimi: Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri Bağlamında Nitel Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Koçoğlu, C. M. Bakkaloğlu, F. Acar, A. (2019). Yerel Halkın İnanç Turizmine Yönelik Bakış Açılarını Demografik Özelliklere Göre Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10 (Ek Sayı), 124-131.
- Ödemiş, M. (2023). Bolu'nun Sürdürülebilir Turizm Gelişiminin Yerel Halkın Tutumlarına Göre İncelenmesi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(3), 319-340. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1186>
- Sekean U. (2000). *Research Methods for Business: A Skill Building Approach*, Third Edition. USA: John Wiley & Sons.
- Şahiner, T. (2012). *İnanç Turizmi Potansiyeli Ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından Karaman*. (Yüksek Lisans Tezi). Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, (46), 74-85.